

VEDEŽ
CASOPIS
za šolsko mladost.

Tečaj III.

V četrtek 2. vel. travna (maja) 1850.

List 18.

Leta življenja.

Pripovedka primorska. — Po laškem.

Ko je Bog svét stvaril, je pristavil tudi vsaki živali leta njenega življenja.

Na enkrat pa se Bogu približa oslič, in ga milo vpraša: Gospod, koliko lét bom moral jaz živeti? — Trideset, mu Bog odgovori, si s tim zadovoljen? — Trideset, se začudi oslič, o moj Bog, to je preveč! Misli, Gospod, na mojo revno življenje, jaz moram od ranega jutra, do temnega večera težke butare nositi, jaz vlačim velike mehe žita v mlin, da drugi kruh jedo, in nisim z nobeno drugo rečjo okrepčan, kakor s palico, s suhim listjem, ali s klajo, katera se drugemu živinčetu več ne poljubi. — Kér se Bogu oslič vsmili, mu odvzame 18 lét.

Komaj je oslič hvaležen odšel, se Stvarniku pès prikaže. Koliko let hočeš pa ti živeti, Gospod psá vpraša, oslu je 30 let preveč, morda boš ti ž njimi zadovoljen? Gospod je to vaša volja, vpraša psicek? Ali mislite, da moram jez vedno letati, dokler me noge nosijo, dokler lajanja ne zgubim, in dokler mi zobje ne odpadejo; in še po tem moram letati od kota do kota, da grizem kako suho kost, in krulim, da je

groza. — Bog sliši, da pès modro govori, in mu odvzame 12 lét.

Za psom priskače opica, in Stvarnik ji reče: Ti boš gotovo rada 30 lét živela, kér tebi ni treba toliko delati, kakor osliču, in ni treba toliko letati, kakor psiču, in ti si vselej vesela. — O Gospod, ona zdihne, moja osoda je res prijetna viditi; ali ni tako ni, kakor se marsikateremu zdi; in ako ravno hrana iz nebes pada, je meni odrečeno jo pokusiti, in le drugi si življenje z mojim trudem pridobivajo. Jaz moram ljudem burke vganjati, jaz moram svoj obraz na vse kraje zvijati, da se ljudje smejejo, in da mi dajo nato majhno jabelko, katero je pusto in kislo, kedar ga zagriznem. Kolikokrat se s svojim smehajočim obrazom v sercu milo jokam. Trideset let jaz živeti ne smem, kér ne moram. Ona se Bogu vsmili, in on ji 10 lét odvzame.

Zadnjič se Bogu prebliža človek, vesel, radovoljen, bister, in ga prosi, da bi mu leta življenja zapisal. — Ti boš živel 30 lét, mu reče Gospod, ali ti jih je zadosti? O kako malo časa! žalostno človek zdihne. Kedar bi si hišo sozidal, da bi zamogel na lastnem ognišču kuriti, kedar bi začelo drevje, katero bi nasadil, cvesti, da bi mi sad prineslo; kedar bi me bila misel, si potni obraz obrisati, in se veseliti sada svojega truda: takrat bi moral vmreti. O Bog! vsmili se, in podaljšaj moje življenje. — Hočem ti pristaviti 18 lét, katera sim osliču odvezel, mu odgovori Stvarnik. — Tudi to mi ni še zadosti, pristavi človek. — Vzemi še 12 lét, s katerimi sim življenje pseta okrajšal. — Še zmiraj premalo, moj Gospod! — Prav, mu se Bog posmeje, ti priložim še 10 lét, katera sim opici odložil, ali več ti jih ne dam. — Človek se Bogu prikloni in odide, ali vidilo se mu je, da ni bil zadovoljen.

Po takem živi človek sploh 70 let, od katerih je prvih 30 pravih let človekovih; to dobo je človek zdrav, bister, radovoljno dela, in se svojega bitja veseli. Potem pride 18 let osličevih, in o tem času človek butaro za butaro na se jemlje, mora dé-

lati, kopati, se truditi za — druge, in dar za to mu je posmehovanje, zaničevanje in pozabljenost do njega po svojih. Potem pride 12 let pasjih, in o tej dobi hodi iz kota v kot posédati, in molči, ker mu ni dano nič več prigrizniti. Zadnjič še pride 10 let opičinih, in ta leta je človek poln slabosti, um se mu k otročariji nagne, in tako on počenja reči, s katerimi je celó otrokom v smeh.

J. N. Kuk.

Kratka slovnica slovenskega jezika.

§. 6. Besedna plemena.

Razne besede so deveterega plemena: 1. imé, 2. pri-log, 3. številnica, 4. zaima, 5. glagol, 6. narečje, 7. pred-log, 8. véz, 9. medmèt.

Petera perva plemena so premenljiva, zadnja štiri ne.

§. 7. Ime.

Ime je vsaka beseda, ktera pové, kako se kakšni osebi, stvari, reči, lastnosti i. t. d. pravi. Ali imé je le beseda, in še ne reč i. t. d.

Ime je dvoje, lastno ino splošno.

1. Lastno ime je ime kakšne posamezne stvari. Ta-ka so imena ljudi, dežel, mést, tergov, vasi, gor, rék, kakor: Martin, Potočnik, Krajsko, Ljubljana, Po-stojna, Poljane, Triglav, Sava, Drava, Kópa i. t. d.

2. Splošno ime je, ktero se vsim réčém ene verste priloži, in ktere so si med saboj spodobne; n. p. nož, sin, riba, hrast i. t. d.

Med splošnimi imeni, je več takih, ki veliko reči ali trohic ene verste pomenijo. Večjidel izhajajo na je, n. p. hrastje, bilje, cvetje, kamenje, móka, vino, voda, gospo-da i. t. d.

§. 8. Spol.

Imena so trojega spola: moškega, ženskga, srednjega.

Spol se spozna po pomenu besede in po njeni za-dnji čerki.

1. Po pomenu so: moškega spola vsa imena, ktera njega pomenijo; n. p. mož, konj, vol; — ženskega spola, ktera njo pomenijo; n. p. žena, serna, lesica; — srednjega spola so vsa druga; n. p. déte, pišče, tèle, govédo i. t. d.

2. Po zadnji čerki so:

moškega spola vsa imena, ktera imajo soglasnico na koncu; n. p. križ, duh, blap, klin, kol, puh i. t. d.

Ženskega spola so, ki imajo *a* na koncu; n. p. krava, ovca, mačka, péča, miza, hiša i. t. d.

Srednjega spola so vsa, ki se končajo na *e* in *o*; n. p. lice, séme, vréme, seno, telo i. t. d.

Izjemki.

1. Lastna moška imena na *e* ali *o* so (po §. 8. 1.) moškega spola; n. p. Tone, Bercè, Metelko, Murko. Ravno tako so moškega spola vsa imena na *a*, ki moškega pomenijo; n. p. Luka, vojvoda.

2. Čerke so moškega spola; n. p. mali *r*, veliki *A*, srednji *e*.

3. Ženskega spola s soglasnico na koncu so iména, ktera imajo izpeljavne zloge ád, ást, ázen, ev, ézen, ost, ust na koncu; n. p. plaščád, oblást, prikázen, sétev, ljubézen, krepost, čeljust, nadalje:

basen, herv, bil, cév, čast (čest), četert, čvetěr, druhál, dlan, gaz, globel, gnjat, gós, gož, gréz, izpoved, jéd, jél, jesén, jezér, kád, kál, klét, klóp, kokóš, kòp, kopel, kost, last, laž, luč, mast, med (ruda), misel, mlat, mlév, móč, napoved, nit, noč, óbrest, odpoved, ós, osterv, pámet, past, péč, ped, pést, perhál, pésem, piščal, plat, póč, pomlád, pomóc, postat, postelj, posterv, povodenj, praprot, prepoved, ral, rast, réber, réc, rés, réz, rit, senožet, skerb, slást, smert, smét, sól, (spóved), sterd, stern, strán, strást, stvar, svést, šcét, vás, vajet, verv, vérzelj, vest, véz, vigred, vjér, uš, zapoved, zél, zibel, zvér, zmés, žel, žerd, živál.

4. Besedi pot in miš ste v nekterih krajih moškega, v nekterih ženskega, pot v višebroju tudi srednjega spola.

(Dalje sledi.)

Nekaj od egiptovskih učeníkov in učencev.

Že marsikteri nepokojni učencček se je kisló deržal, ker so ga gospod učeník v kazén na tla sedeti deli; egipt-

tovski učenci pa v učilnici z učenikom vred vsi po tleh sedé. Na kolenih imajo učenci počernjene desčice, na ktere jim učenik naloge zapisuje, ali pa prepisan koran, to je Muhamedove bukve, ki jih Turki in drugi muhamedanci sveto pismo mislijo. Samo brati in koran iz glave praviti se učé, poredkoma pisati. Bero vsi kmalo in naglas, z glavo in vsim životom majaje. Tako se obnašajo tudi vsi odraščeni, ko koran beró, ker mislijo, da si tako brane besede bolj zapametijo.

Deklice v Egiptu ne smejo v očitne učilnice hoditi; doma se morajo učiti. Ali malo ktera se uči brati ali pisati; namesto tega jih vadijo ženske doma bolj pridno šivati in drugih ženskemu spolu v vsakdanjem življenju neobhodno potrebnih opravil.

V Egiptu je veliko učilnic, ne le po mestih, ampak tudi po vaséh; ali učeniki, ki jih starši sami slabo plačujejo, ne znajo več kot pisati, brati in koran iz glave; nekteri pa ne pisati, ne brati, samo koran iz glave. Po mestih so učilnice z džamijami zjedinjene. Starši plačujejo učeniku od slehernega otroka na teden komaj po grošu. Iz džamijine denarnice dobiva učenik poverh vsako leto kos praznjega platna za turban, to je turško kapo, kos hodnika in ene čevlje. Čevlje dobivajo tudi učenci, razun enih čevljev pa tudi vsak po eno okroglo kapico, podobno okroglej duli al štuli kakšnega klobuka, ktera jim do ušes seže.

Imenitne lastnosti morja.

Morje, ki ga je dvakrat toliko kot suhega, je slana in gorupa voda, toraj ne za pitje, ne za kuho. Ako sredi morja sladke vode zmanjka, ki si je morajo mornarji na ladijah sabo voziti, žeje poginejo. Učeni možje — naravoslovci — si že dolgo glave belijo, morsko vodo za pitje pripraviti; pa jim še ni sreča hotela. Pred nekoliko leti so sicer novice pripovedovale, da je to umetnost neki prebrisanec našel; ker je pa hotel za razodenje svoje

skrivnosti milijon goldinarjev imeti, katerih ni dobil, je skrivnost — skrivnost ostala. Morje je večjidel zelenkasto viditi, sem ter tje je črnkasto, ali belkasto. Od tod imeni: černo morje, belo morje. Po nekterih krajih je veliko jezer čevljev globoko, po nekterih se celó zmeriti ne da. Učeni razjasnujejo to reč tako: Zgornja voda vodo na dnu v toliki globočini tako tlači, da skozi stlačeno ne kamen, ne železo ne predere, temuč po njej plava.

V morju so gore in doline, kakor po suhem; toda jih voda zaliva. Nektere gore molé čez vodo in ravno to so otoki, ali polotoki.

Morje je stoječa voda. Ko bi pa vedno mirovala, bi se kužno vsmeradila. To zabraniti, ji je dal neskončno modri stvarnik dvojno lastnost 1.) da je slana (kakor meso za dim, da se ne vsmeradi, tudi solé); 2) ji je dal pritok in odtok, ali naraščanje in upadanje.*) Morje namreč vsak dan po šest ur napenjaje se narašča — to je pritok —, po šest ur pa pada — to je odtok. — O pritoku se voda jako napne, toraj po odtoku veliko čevljev od kraja odstopi. Učeni pripisujejo to prikazen moči lune; zakaj čim bližje zemlje je luna, tim bolj naraste morje.

(Dalje sledí.)

Novice za mlade ljudi.

(Stare reči najdene.) V Ljubljani poleg Dunajske ceste so za podzidje nove hiše kopaje najdlji te dni celo trugo iz lahkega kamna izsekano, v njej pa leščarbo za večno luč in en „obolus“, to je star denar, ki so ga stari krivoverni Rimljani merličem v usta devali. Mislili so namreč, da se mora sleherni človek po smerti na uni svet vprek neke vode prepeljati in brodarju Karonu brodnino plačati, — in zato je dobil vsak merlič „obolus“ v usta. Iz tega se posname, da je tukaj kakšen imeniten

*) Mi moramo govoriti: pritok in odtok (naraščanje in upadanje, rast in pad, Fluth und Ebbe), ne odtok in pritok (upadanje in naraščanje, pad in rast, Ebbe und Fluth), ker voda popred priteče, ali naraste, potem odteče ali upade.

Rimljan ležal. Tudi glava je bila še viditi, druge kosti pa vse perhle. Nekoliko vstran pa so izkopali na štiri vogle izrezan votel kamen s kamnitim pokrovom, v katerem je bilo nekoliko sklenčic (flašic), v ktere so, kakor se bere, solze prestrezali. „Obolus“ je neki, kakor letna številka na njem kaže, 1600 let star.

Dobra večerja.

Močnik pa ni dober, je zberljiva Metka opoldne pri jedi rekla: „Ne bom ga jela ne“, in žlico na mizo položila. „Zdaj ti ne vtegnem drugega kuhati, rečejo mati, le čakaj, za večerjo ti bom boljšega napravila.“

Popoldne gre Metka z materjo na njivo podzemljice (krompir) izkopavat, in mora jih rušiti in v žaklje basati, dokler ni solnce za goro.

Ko spet domu pridete, ji mati večerjo dajo. Metka zajme in pravi: „To je pač dobra jed, ta mi diši!“ Polno skledico jo je pojela.

Mati se ji nasmejejo rekoč: „Ravno tisti močnik je bil, ki si ga opoldne pustila; pa zato ti je zdaj boljše dišal, ker si veš popoldan pridno delala.“

Kdor pridno dela, mu jesti diši,

On zdrav ostane, lahko tudi spi.

Arabska vera od živalskih kraljev.

Arabci verujejo, da ima vsako pleme živali svojega kralja, ki jim zapoveduje, in kateremu morajo vse druge pokorne biti. — Mušji kralj, pravijo, ima svoj sedež v Tiberii v svetej deželi, in da muhe in komarji vsih dežel o odločenih dnevih svoje poslance pošiljajo, ga v njegovem poslopju sredi prelepih vertov pod jezerom „Genezaret“ spodobno poslaviti ali počastiti.

Smešnica.

„Neslanec! vsak dan me pride nadlegovat,“ zareži pravdosrednik nad kmeta, ki ga je prišel v drugo zastran

svoje pravde prašat. — „Oh, gospod dohtar! zakaj me danes tako hudujete; sicer ste pa tako dobri?“ — „No, no, saj nisim tako mislil, kakor sim rekel.“ — „Jaz tudi ne,“ povzame kmet, „ne zamerite tedaj.“

Nové bukve.

Slovnica za Slovence. Spisal in založil Matija Majar. To delice našega slavnega rojaka, v katerem si prizadeva slovensko narečje z ilirskim zjediniti, priporočimo sosebno gosp. učnikom. Veselja se človeku serce smeje brati, kako lepo jih gosp. spisavec podučuje, čisto slovenski brez zbrozge z učenci govoriti. Nato sledi kratek poduk v slovenskej slovnici in v pravopisu za učence. Te pri g. Blazniku v Ljubljani 1850 drobno in lično natisnjene bukvice imajo po 10. kr. naprodaj: g. Lerher in g. Kremzar v Ljubljani, g. Sigmund v Celovcu, g. Jeretin v Celju, g. Zivec v Terstu, g. Paternoli v Gorici, g. Mayer v Gradcu, g. Reš v Krajnu, g. Vejpustek v Novem mestu, g. spisavec v Zabnicah na Koroškem in več drugih bukvarjev.

Zastavica.

Kedaj se zamore voda v rešeto spraviti?

Slovensko-ilirski slovník.

<i>Cverč</i> , cvérka, cvèrkutanje.	<i>Čaplja</i> (ptica), čaplja.
<i>Cverčati</i> , cvèrčati.	<i>Čar</i> , čár.
<i>Cvesti</i> , cvàsti, cvatèti,	<i>Čara</i> , čárobnica, věštica.
<i>Cvèt</i> , cvètje.	<i>Čarati</i> , čarati.
<i>Cveténje</i> , cvètnja.	<i>Čarovnik</i> , čárobnik, věštak.
<i>Cvetlica</i> , cvèt.	<i>Čas</i> , vréme, doba.
<i>Cvetličica</i> , cvètak.	<i>Časen</i> , vrémenit.
<i>Cvetna nedelja</i> , cvètna nedelja.	<i>Část</i> , část, (čest).
<i>Cviček</i> , križatica (trava), kíselo vino.	<i>Častit</i> , častílljiv, častan.
<i>Cviliti</i> , cviliti.	<i>Častiti</i> , častiti.
<i>Cvrèti</i> , cvrèti.	<i>Častnik</i> , častnik.
<i>Cvrèti se</i> , cvrèti se.	<i>Čaša</i> (kozarec), čaša.
<i>Čaj</i> (tè), čaj	<i>Čašica</i> , čašica.
<i>Čakati</i> , čekati.	<i>Čè</i> , ako.
	<i>Čébèla</i> , (bučèla), pčèla.
	<i>Čebelnjak</i> , pčelinják, uljának.